

1.4. *Izveštaji međunarodnih organizacija*. – U Izveštaju se koriste materijali UN, njenih ugovornih tela i specijalizovanih agencija. Pored toga, značajan izvor predstavljali su i periodični izveštaji SE (*Poštovanje dužnosti i obaveza i primena programa saradnje po stupanju u članstvo SE – izveštaji*), kao i izveštaji i saopštenja misije OEBS u Srbiji i Crnoj Gori. Konačno, u izradi Izveštaja 2004 pažnja je posvećena i izveštajima i saopštenjima međunarodnih nevladinih organizacija, kao što su *Human Rights Watch (HRW)*, *Amnesty International (AI)*, *European Roma Center (EERC)*.

2. Posebna prava

2.1. *Zabrana diskriminacije i prava manjina*

Jedan od najvećih problema ostvarivanja ljudskih prava u Srbiji tokom 2004. godine predstavlja kršenje zabrane diskriminacije. U odnosu na prethodnu godinu zabeležen je veći broj ovakvih slučajeva, pogotovo onih inspirisanih nacionalnom netrpeljivošću. Iako srbijanske vlasti nisu otvoreno pozivale na diskriminaciju, neke izjave njenih zvaničnika mogu se tumačiti na taj način.

2.1.1. *Diskriminacija po osnovu nacionalne pripadnosti*. – U oblasti diskriminacije manjina, proteklu godinu obeležili su incidenti nastali uglavnom nespor edno nakon martovskog naselja na Kosovu, kao i zabrinjavajući porast etnički motivisanih napada na pripadnike nacionalnih manjina u Vojvodini, ali i u drugim delovima Srbije.

Do ekspanzije diskriminatorских istupa i napada došlo je neposredno posle 17. marta ove godine i napada na kosovske Srbe koje su izveli tamošnji ekstremni Albanci.³⁷⁰ Istog dana organizovane su demonstracije u 11 gradova Srbije. U Beogradu je te noći, nakon povlačenja policije, masa uglavnom mladih demonstrativna zapalila džamiju skandirajući „Ubij Šiptara“ i „Ubij, zakolji, da Šiptar ne postoji“ (*Danas*, 18. mart, str. 4). Iste noći demonstranti su demolirali nekoliko radnji za koje su pretpostavili da pripadaju albanskim vlasnicima (*Politika*, 19. mart, str. 9). Iste noći kamenovana je i ambasada Republike Hrvatske u Beogradu (*Politika*, 19. mart, str. 9). U noći između 17. i 18. marta demonstranti u Novom Sadu su demolirali Novosadsko pozorište, koje izvodi pozorišne predstave na mađarskom jeziku, kao i kuću jednog Roma. Takođe su kamenovali zgradu Islamske verske

---

370 Napadi koji su trajali od 17. do 19. marta, ubrzo su se proširili na međunarodne vojne snage (KFOR) i policiju UN (UNMIK) koje od 1999. imaju kontrolu nad ovom, formalno srbijanskom pokrajinom. Međunarodne snage su napadnute kada su pokušale da zaštite ugrožene stanovnike Kosova i Metohije. U tim incidentima je, po podacima UNMIK, ubijeno 19 civila i ranjeno oko 900 osoba, raseљeno je oko 4.000 lica, uglavnom Srba i spaljeno je 800 kuća i 29 pravoslavnih crkava i manastira (Španska agencija *EFE*, 25. mart).

zajednice i 17 pekara i poslastičarnica za koje su pretpostavili da pripadaju Al bancima (*Danas*, 19. mart, str. 5).

Po podacima Helsinškog odbora za ljudska prava, u Vojvodini je, od 17. do 21. marta, registrovano 40 napada na objekte albanskih i bošnjačkih vlasnika (Saopštenje HO, 27. maj).

Srbijanska vlada je osudila nasilje i priznala da policija nije adekvatno reagovala. U drugoj polovini marta, suspendovan je načelnik niške policije i protiv njega je poveljen disciplinski postupak (*Blic*, 27. mart, str. 11) a smenjen je i načelnik beogradske policije general Milan Obradović (*Politika* 23. mart, str. 11).³⁷¹ Tri meseca kasnije podignuta je optužnica protiv jednog lica a istraga je bila u tok u protiv 22 osobe osumnjičene za paljenje džamije (*Blic*, 24. jul, str. 9). Polovinom novembra policija je saopštila da je podneta krivična prijava protiv 36 lica zbog paljenja beogradske džamije (*Beta*, 15. novembar).

Policija u Nišu je privela deset osoba osumnjičenih za podmetanje požara i povelja protiv njih krivični postupak (*Politika*, 22. mart, str. 11). Početkom juna, protiv 11 osoba podignuta je optužnica za paljenje džamije u Nišu. Oni se terete za „učestvovanje u skupini radi vršenja nasilja“ sa zaprećenom kaznom do 5 godina zatvora (*Večernje novosti*, 8. jun, str. 17). Krajem jula je počela obnova džamije (*Blic*, 26. jul, str. 5).

Protesti su održavani i u Podgorici a policija je privela 10 srednjoškolaca zbog „drskog ponašanja i prijetnje da će spaliti džamiju“ (*Vijesti*, 22. mart, str. 8).

O visokom stepenu netrpeljivosti svedoče i reakcije lokalne vlasti u Pančevu na grafite „Živelo srpsko-albansko prijateljstvo“ i „Ne damo naše Albance, Vojvodani“, koji su ispisani na zgradi opštine. Za njihovog autora, urednika lokalnog nedeljnika, tadašnja gradonačelnica Borislava Kruška (DSS) izjavila je da „propagira netoleranciju u ime tolerancije“. Ona je zatražila da autor bude smenjen a zahtevu se pridružio i lokalni odbor DSS (*Danas*, 19. i 27. mart, str. 10 i 9).

Srbijanski ministar kulture i medija, Dragan Kojadinović, izjavio je da će Srbija insistirati da na obnovi manastira Hilandar u Svetoj gori u Grčkoj, rade sa mo radnici pravoslavci (*Danas*, 20. april, str. 15). Kojadinović je ocenio da „postoji bojazan da bi se među njima (radnicima) mogli naći i oni (Albanci) koji uništavaju naše svetinje na Kosovu, dakle teroristi“ i dodao da je to njegov lični stav (*Danas*, 21. april, str. 3).

U maju je u Leskovcu prinudno iseljena filigranska radnja Štefana Kačinarija (*Shtjefen Kaqinari*), jedinog Albanca koji još ima radnju u tom gradu.³⁷² Lokalni

---

371 Neki mediji i opozicione političke partije tvrdile su da za pasivnost policije nije kriv Obradović nego politički vrh MUP Srbije. Oni navode da je smena Obradovića čin političke odmazde za njegovo angažovanje tokom policijske akcije „Sablja“ 2003. godine.

372 Više *Izveštaj* 2001, str. 231.

odbor za ljudska prava je to ocenio kao diskriminaciju i pritisak u korist „nezakonitog kupca srpske nacionalnosti“ (*Beta*, 14. i 16. jun).

U septembru su, u dva navrata, na području Podgorice kamenovani autobusi sa studentima Albancima iz Crne Gore koji studiraju u Prištini. Pretpostavlja se, kao i za slične slučajeve u prethodnim godinama, da je u pitanju etnička netrpeljivost (*Dan*, 28. septembar, str. 24).

Predstavnici vojvođanskih Mađara su više puta upozoravali da je u 2004. znatno porastao broj incidenata u kojima su žrtve Mađari. Jožef Kasa, lider Saveza vojvođanskih Mađara ocenio je da su „Mađari u Srbiji u suštini ugroženi“ i optužio vlasti Srbije da ništa ne preduzimaju na rešavanju ovih slučajeva i najavio da će internacionalizovati ovaj problem (*Beta*, 5. jul).

Do sada su ove incidente uglavnom pratili odsustvo adekvatne reakcije, mera policijske zaštite i valjane istrage, kao i sporost sudskih organa.³⁷³ Politički lideri vojvođanskih Mađara smatraju da bi broj incidenata bio manji kada bi u pokrajinskoj policiji bilo onoliko procenata Mađara koliko ih je u populaciji – 15 umesto sadašnjih 5 posto (*NIN*, 19. septembar, str. 12).³⁷⁴

Premijer Koštunica je polovinom jula razgovarao s delegacijom Nacionalnog saveta mađarske nacionalne manjine i oštro osudio ove incidente uz obećanje da će svi slučajevi biti pažljivo istraženi a počinioци kažnjeni (Saopštenje Vlade Srbije, 13. jul). Istog meseca, premijer i ministar unutrašnjih poslova Dragan Jočić imali su sastanak s Jožefom Kasom. Ministar policije je izneo podatak da je u prvih šest meseci bilo 49 incidenata s obeležjem nacionalne netrpeljivosti i da su protiv 50 počinilaca podnete krivične prijave (Saopštenje Vlade Srbije, 14. jul). Nekoliko dana kasnije, on je ocenio da su počinioци tih incidenata uglavnom mladi ljudi i da su to uradili „pod uticajem alkohola ili droga, ponekad iz čiste mladalačke obesti, a nekoliko krivaca je i mentalno zaostalo“ (*Beta*, 22. jul), i upozorio da postoji tendencija da se deo incidenata predstavi kao da ima nacionalnu osnovu iako je policija utvrdila da to nije slučaj (*Beta*, 20. jul). Na to je reagovao Kasa izjavom da ministar „ne zna o čemu priča jer se oslanja na krivotvorene izveštaje policajaca s terena“ (*Danas*, 22. jul, str. 6).

Početkom septembra, ministar Jočić je izneo podatak da je u Vojvodini do avgusta zabeleženo ukupno 157 incidenata sa nacionalnim obeležjem. Među njima je 18 fizičkih napada, 8 međuetničkih tuča, oštećena su 32 verska i druga objekta, oskrnavljeno 30 grobalja. Zabeleženo je i 38 slučajeva ispisivanja nacionalističkih

---

373 *Srbija i Crna Gora: Poštovanje dužnosti i obaveza i primena programa saradnje po stupanju u članstvo – šesti izveštaj* (septembar–novembar 2004), 16. decembar 2004, *SG/Inf(2004)33*, Dokument generalnog sekretara Saveta Evrope, str. 25.

374 Početkom septembra oni su ponovili zahteve za kulturnu autonomiju, teritorijalnu autonomiju manjinskih zajednica i autonomiju Vojvodine. Oni objašnjavaju da je teritorijalna autonomija, čije sprovođenje još nije došlo na dnevni red, isto ono što srbijanski premijer Koštunica traži za Srbe na Kosovu, teritorijalna autonomija sa velikim stepenom samostalnosti (*Blic*, 14. septembar, str. 2).

parola. Osim toga, zabeleženo je i 14 slučajeva verbalnih sukoba, 12 anonimnih pretnji i pet pokušaja ubistava. Istovremeno, novosadska kancelarija Helsinškog odbora za ljudska prava saopštila je da je od policije dobila podatak da su, za prvih pet meseci 2004, u Vojvodini zabeležena 294 incidenta sa nacionalnim obeležjem (*Vreme*, 16. septembar, str. 22).

U februaru je zabeleženo rušenje spomenika na katoličkim grobljima u Tavankutu, Novom Sadu, Subotici, Senti (*Danas*, 20. septembar, str. 17) i Temerinu (*NIN*, 16. septembar, str. 10). Objavljene su i vesti o napadima na verske objekte i o skrnavljenju grobalja u Bačkoj Palanci i Somboru u martu (*Danas*, 3. jun, str. 5).

U aprilu je demolirana rimokatolička crkva u Odžacima (*NIN*, 16. septembar, str. 10) i zabeleženi su slučajevi ispisivanja antimadžarskih parola u Subotici (*Politika* 3. april, str. 4 i *Večernje novosti*, 5. april, str. 2).

Istog meseca se u Mađarsku iselila porodica Štet (*Schet*) iz Subotice čiji je jedan član pretučen krajem avgusta i kojoj je prećeno smrću (*Danas*, 18. septembar, str. 8). Desetak dana kasnije ta porodica je dobila izbeglički status (*Danas*, 30. septembar, str. 3).

U oktobru su zabeležene antimadžarske parole u Sremskoj Kamenici, prećućena je jedna Mađarica u Subotici, koja je vređana na nacionalnoj osnovi i više puta je obijen stan jedne mađarske porodice, takođe u Subotici (*Beta*, 5. novembar).

U istim medijima objavljene su i informacije o tučama mađarskih i srpskih omladinaca u Subotici (*Beta*, 3. avgust), Bačkim Vinogradima (*Politika*, 20. avgust) i Kisaču (*Beta*, 22. jul) kao i o teškom prebijanju jednog Srbina u Temerinu (*Večernje novosti*, 29. jun, str. 15). Zoran Petrović, žrtva iz Temerina je nakon incidenta izjavio da događaj nema veze s nacionalizmom već da je u pitanju tuča pijanih mladića i zatražio odštetu za teške telesne povrede koje su mu nanete (*Blic*, 1. jul, str. 11 i *Večernje novosti*, 3. avgust, str. 14).

Na Međunarodnom festivalu pozorišta za decu u Subotici korišćeni su samo mađarski i engleski jezik, bez prevoda na srpski (*Večernje novosti*, 28. maj, str. 2) a u prostorijama *Mađar soa* (Magyar szo), lista koji izlazi na mađarskom jeziku u Novom Sadu, održan je skup *Honveda*, nacionalističke organizacije mađarskih vojnih veterana, zbog čega su suspendovani direktor i glavni i odgovorni urednik lista (*Beta*, 1. jun).

U oktobru su zabeležene mađarske nacionalističke parole u Bečeju (*Beta*, 26. oktobar) i incident većih razmera u Malom Idošu. U tom gradiću je, uz dozvolu policije, održan skup Omladinskog pokreta 64 županije iz Mađarske. Na skupu su deljene geografske karte velike Mađarske po kojoj ona obuhvata pola Vojvodine i skandirano je „Ovo je Mađarska“. Učesnici skupa su odbili da uklone zastavu mađarske kraljevine što je zahtevala policija. Lasla Torockaja, predsednika ovog pokreta, srbijanska policija je proterala iz zemlje, lideri vojvođanskih Mađara su se

ogradili od događaja a mađarsko ministarstvo spoljnih poslova je osudilo incident (*Večernje novosti*, 25. i 26. oktobar, str. 4 i 6, *Beta*, 28. oktobar).

Neke novine koje izlaze na srpskom jeziku su u izveštajima o nekim od ovih slučajeva slobodno interpretirale činjenice kako bi, čini se, podstakle netrpeljivost prema drugoj etničkoj zajednici (*NIN*, 8. jul, str. 34). Tome su se pridružili i neki političari. Šef novosadskog ogranka SRS, Igor Mirović, je izjavio da su Mađari u Vojvodini sami krivi za napade na njih u poslednje vreme jer su „u mešovitim naseljima povredili samopoštovanje Srba i tako izazvali njihov bes“ (*Danas*, 5. avgust, str. 6).

U raspravu o incidentima uključile su se i vlasti Mađarske a šef diplomatije Laslo Kovač (*Laszlo Kovach*) je izjavio da vlasti Srbije i Crne Gore ne preduzimaju ništa povodom napada na Mađare u Vojvodini. Ministar SCG za ljudska i manjinska prava Rasim Ljajić je odbacio ove optužbe. (*Danas*, 7. avgust, str. 7). Ministar Kovač u septembru je izjavio da je „apsolutno siguran da iza incidenata ne stoje srpske vlasti“ i naglasio da se problemi mogu rešavati direktnim dijalogom Beograda i Budimpešte.³⁷⁵

Praksa diskriminacije prema Romima nastavljena je i u 2004. godini. Nevladine organizacije su i u ovoj godini radile na pokretanju sudskih postupaka u ovim slučajevima. Tri nevladine organizacije iz Crne Gore su početkom marta podnele tužbu za naknadu štete u ime deset Roma. Oni su stradali u incidentu u decembru 2002. u izbegličkom naselju u Vrelima Ribničkim u Podgorici, kada je nepoznata osoba bacila bočicu otrovnog gasa od koga su Romima oštećeni disajni organi (*Beta*, 4. mart i *Dan*, 6. mart, str. 10).

U aprilu, više nevladinih organizacija je podnelo tužbu za diskriminaciju sudu u Obrenovcu. One su, u ime Roma Dragana Rafailovića, zatražile odštetu za nematerijalnu štetu od njegovog preduzeća *Dragan Marković*. Rafailovića je 25. decembra 2003, na nacionalnoj osnovi, vređala zamenica upravnika Milija Mladenović (Saopštenje FHP, 19. april).

Vrhovni sud Srbije je polovinom septembra potvrdio jedinu pravnosnažnu presudu za rasnu diskriminaciju Roma u pristupu javnim mestima u Srbiji, koju je doneo Opštinski sud u Šapcu 2002. Reč je o incidentu u *SRC Krsmanovača* u Šapcu

---

375 Polovinom septembra je, na zahtev Mađarske, o incidentima u Vojvodini raspravljao i Evropski parlament. Konstatovano je da su incidenti protiv manjina u Vojvodini „lokalni i izolovani“ i pozvao zvanični Beograd da preduzme sve zakonske mere za njihovo sprečavanje jer postoji opasnost da oni „eskaliraju u raznim pravcima“. Evropski parlamentarci su izrazili zabrinutost zbog činjenice da „srpske vlasti mahom žmure na to nasilje, podvođeci ga često pod huliganstvo i odbijajući da iza toga stoje nacionalističke ili sektaške pobude“ (*Beta*, 16. septembar). Polovinom oktobra misija Saveta Evrope je posetila Vojvodinu. Ona je zatražila hitno okončanje procedure pristupanja Srbiji i Crne Gore Evropskoj povelji o manjinskim i regionalnim jezicima, Evropskoj povelji o lokalnoj samoupravi i Evropskoj konvenciji o prekograničnoj saradnji jer rok za to ističe aprila 2005 (*Politika*, 14. novembar, str. 6).

kada je Romima zabranjen pristup u taj centar.³⁷⁶ Iako je Okružni sud u Šapcu obavezao vlasnika *Krsmanovače* i da se javno, preko medija, izvini Romima on to nije učinio. Zato je FHP u januaru zatražio od sudova u Šapcu i Beogradu da se presuda izvrši (*Danas*, 23. januar, str. 16). Osuđeni je posredno priznao svoju odgovornost jer je za Svetski dan Roma, 8. april, organizovao ručak za 300 Roma (*Danas*, 9. april, str. 5).

FHP, ERRC i CPM u septembru su podnele Okružnom javnom tužilaštvu u Nišu krivičnu prijavu protiv šestorice meštana sela Lužane, zbog pokušaja proterivanja 36 Roma iz porodice Halić u oktobru 2003. kao i protiv dvojice policajaca, koji nisu adekvatno postupili tokom i nakon incidenta. U toku napada, jedna od Romkinja je pozvala policiju, koja je obećala da će pružiti zaštitu. Policajci, koji su stigli kada je većina napadača već otišla, sačinili su netačan i nepotpun zapisnik. Na zahtev porodice da im pruže zaštitu, jer su postojale pretnje da će im zapaliti kuće, jedan od policajaca je odgovorio: „Ne brinite, imamo vatrogasnu jedinicu, a ako se plašite, idite u selo Tešica, među Vaše [Rome]“. Zbog straha za ličnu bezbednost i saznanja da ih policija neće zaštititi, svih 36 članova porodice Halić napustilo je sv oje kuće i imovinu, tako da u tom selu ne živi nijedan Rom. Od avgusta 2003. do oktobra 2004, nijedan postupak protiv počinitelaca nije pokrenut (Saopštenje FHP, 6. avgust). Okružni javni tužilac u Nišu, Svetlana Savović, izjavila je u septembru, da je krivična prijava protiv šestorice meštana sela Lužane i dvojice policajaca, u faz i provere (*Beta*, 10 septembar).

Dvojica skinhedsa, Dušan Đorđević (19) i jedan maloletnik, su u Nišu napali Romkinju Alisu Jusufović i njeno troje maloletne dece, nanevši im lakše telesne povrede (*Vreme*, 13. maj, str. 31). Sudija za prekršaje je Đorđevića kaznio sa 2.700 dinara i pustio. Iste večeri on je napao Alisinog supruga Zorana pa je protiv njega podneta druga prekršajna prijava. Protiv Đorđevića je podneta i krivična prijava zbog izazivanja rasne, verske i nacionalne netrpeljivosti jer je 30. aprila ispisao rasističke parole na osnovnoj školi „Vuk Karadžić“ u Nišu i pretio da će spaliti ovu školu, u kojoj je 70 posto učenika romske nacionalnosti. (*Danas*, 5. i 6. maj, str. 9 i 12)

Početak maja, dva stanovnika Borče pretukla su maloletnog Roma E. I., nanevši mu teške telesne povrede, zbog kojih mu je odstranjeno pola jetre (*Blic*, 27. maj, str. 12). Tri nevladine organizacije su polovinom decembra podnele krivičnu prijavu protiv Uroša Đermanovića, jednog od vinovnika incidenta, dok drugi, maloletni, nije identifikovan (*Fonet*, 16. decembar).

U oktobru, beogradska policija je za 24 sata privela trojicu maloletnika koji su fizički napali četiri Roma nanevši jednom od njih teške povrede (*Beta*, 11. oktobar). Krajem novembra, grupa skinhedsa je noževima i šipkama napala troje Roma na beogradskoj pijaci Zeleni venac (*Blic*, 26. novembar, str. B4).

---

376 Više u *Izveštaj 2002*, II.2.1.1. i *Izveštaj 2003*, II.2.1.1.1.

I u toku 2004, mogla se uočiti napetost na području tri opštine na jugu Srbije. Lokalni Albanci su uglavnom bojkotovali izbore i optuživali vlasti da sporo sprovede dogovor o normalizaciji stanja.

Organi bezbednosti su više puta pronašli skriveno oružje što je poslužilo nekim zvaničnicima da upozore da albanski ekstremisti pripremaju terorističke akcije. Nije jasno da li je tokom 2004. došlo do porasta naoružavanja pojedinih ekstremnih Albanaca ili je samo više takvih zabeleženih slučajeva u odnosu na ranije godine. Oružje je, prema navodima vojnih i policijskih organa, nađeno u selima Mali Trnovac, Končulj, Sefer, Mađer, Muhovac, Debce i Brisić (*Večernje novosti*, 26. februar, str. 17, 1. mart, str. 3; *Blic*, 2. mart, str. 5, 1. april, str. 10, 19. septembar, str. 7, 27. novembar, str. 11; *Beta*, 2. april, 15. jun; *Politika*, 6. april, str. 11).

Početak januara, četiri Albanca iz Velikog Trnovca pretukli su jednog Srbina (*Beta*, 7. januar), a krajem istog meseca meštani istog sela, zabranili su dopisnicima medija na srpskom jeziku da prate skup kojim je obeležena godišnjica smrti jednog od vođa terorističke organizacije lokalnih Albanaca – Oslobođilačke vojske Preševa, Bujanovca i Medveđe (OVPBM) (*Politika*, 29. januar, str. 7).

U maju, u Bujanovcu je bačena bomba na kuću Fatmira Ćemaljija, svedoka na suđenju Šefčetu Musliju, bivšem komandantu OVPBM, kome je suđeno u Gnjilanu (*Danas*, 14. maj, str. 2). Policija je u maju, u području Medveđe, ubila jednog Albanca sa Kosova, koji je pucao na njenu patrolu (*Blic*, 29. maj, str. 11).

U avgustu, u Bujanovcu je uhapšen Albanac iz Prištine zbog fizičkog napada na patrolu policije, dok su u Velikom Trnovcu, zbog istog dela, uhapšena trojica Albanaca. Međutim, mesna zajednica Velikog Trnovca je ocenila da je trojicu Albanaca, bez ikakvog razloga, napala policijska patrola (*Politika*, 12. avgust, str. 8).

Na proslavi Dana zastave, nacionalnog praznika Republike Albanije 28. novembra, lokalni Albanci su na zgradi opštine u Preševu istakli državnu zastavu Albanije, što je protivno važećim zakonima. Ministar za ljudska i manjinska prava SCG, Rasim Ljajić, izjavio je da pripadnici manjina imaju pravo na upotrebu nacionalnih simbola, ali je upozorio da oni ne mogu biti identični simbolima drugih država. Ljajić je dodao da ti simboli moraju biti odobreni od Saveta albanske nacionalne zajednice, koji još nije formiran zbog unutrašnjih neslaganja (*Danas*, 29. novembar, str. 2 i *Beta*, 28. novembar).

U 2004. godini zabeležene su pojave diskriminatorskog ponašanja i u odnosu na bošnjačku nacionalnu manjinu. Krajem marta rukovodstvo Vojnog muzeja u Beogradu je oštetilo dva islamska nadgrobna spomenika iz XV i XVI veka (*Danas*, 15. april, str. 1). Posle objavljivanja ove informacije Generaštab VSCG je smenio direktora muzeja i njegovog zamenika (*Beta*, 21. april).

U januaru, pukovnik Momir Stojanović, šef Vojne obaveštajne agencije (VBA), izjavio je da su pripadnici muslimanske verske sekte *Vehabija* smešteni u Rožajama, da ugrožavaju javni red i mir i da su pretnja bezbednosti zemlje. Šemso

Dedeić, načelnik rožajske policije je potvrdio da Vehabije postoje u Rožajama ali je negirao da su stvorili ekstremnu islamističku organizaciju (*Vijesti*, 20. februar, str. 8). Krajem maja VSO je smenio Stojanovića sa mesta šefa VBA i imenovao ga za načelnika Niškog korpusa VSCG (*Blic*, 27. maj, str. 5 i *Danas*, 28. maj, str. 5).

Islamska zajednica crnogorskog grada Bara je, polovinom marta, protestovala zbog rušenja kuća na verskoj osnovi. „Među 4.000 nelegalno sagrađenih objekata, opštinska inspekcija je odlučila da sruši dve kuće Muslimana iseljenika“, saopštila je ova zajednica, tvrdeći da je u pitanju diskriminacija na verskoj osnovi (*Vijesti*, 15. mart, str. 8).

Vlasti Crne Gore odbile su da registruju moto klub Lojd u Sutomoru zato što je u statutu ove organizacije navedeno da „u cilju unapređenja zaštite hrišćanskog bratstva i jedinstva ... član ne može biti osoba muslimanske vjeroispovjesti“ (*Vijesti*, 12. jun, str. 10).

Bošnjačko nacionalno veće SCG je u maju donelo odluku o uspostavljanju bošnjačkih nacionalnih obeležja – zastave i grba. Ta odluka je u skladu sa Zakonom o zaštiti sloboda i prava nacionalnih manjina, po kome je predviđeno i formiranje nacionalnih veća (*Vijesti*, 22. maj, str. 5).

Zvanične vlasti Srbije i Crne Gore su odbacile izveštaj Posmatračke misije Saveta Evrope o parlamentarnim izborima iz decembra 2003, u kome se ukazuje na jačanje antisemitizma. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava je izjavilo da su te ocene paušalne i bez osnova, a zamenik predsednika Saveza jevrejskih opština SCG Aleksandar Gaon naveo je da ta organizacija nije primetila antisemitizam u progr - mima i izjavama čelnika stranaka u Srbiji. „Antisemitizma ima u nekim napisima, izjavama ili intervjuima, ali ne stranačkih ljudi već pojedinaca“, precizirao je on (*Politika*, 28. i 29. januar, str. 2 i 7; *Danas*, 29. januar, str. 5, 1. mart, str. 16).³⁷⁷

Netrpeljivost prema Kinezima pokazali su ulični prodavci iz Leskovca, koji su ih optužili za nelojalnu konkurenciju. Krajem marta je oko 1.000 uličnih prodava - vaca javno protestovalo i zahtevalo da se raskinu ugovori o zakupu robne kuće sa Kinezima. Odbor za ljudska prava iz Leskovca zaključio je da se radi o „rasnoj diskriminaciji“. „Posebno smo zabrinuti reakcijom predsednika opštine Gojka Ve - ličkovića koji je ocenio da su ti zahtevi opravdani i time promovisao nepoštovanje osnovnih pravnih akta ove države“, kaže se u saopštenju odbora (*Večernje novosti*, 26. mart, str. 24 i *Beta*, 28. mart).

Pored diskriminacije prema Mađarima, u 2004. godini u Vojvodini su zabe - leženi slučajevi diskriminatorskih istupa upereni protiv pripadnika drugih manjins - kih naroda u Vojvodini. Tako je zabeleženo više incidenata vezanih za vojvođanske Hrvate. U januaru je srušen spomenik Matiji Gupcu (hrvatskom narodnom heroju iz 16. veka) u Tavankutu, na zidu parohijskog doma i gradske kuće u Subotici

---

³⁷⁷ Vidi više u IV.4.

osvanule su antihrvatske parole, a prečeno je i novinarima lista *Hrvatska riječ* (*Večernje novosti*, 15. januar, str. 7 i *Politika*, 12. januar, str. 8).

U februaru su upućivane ozbiljne pretnje osoblju hrvatskog konzulata u Subotici (*Danas*, 6. februar, str. 5) a u aprilu je demoliran autobus hrvatske turističke agencije u Novom Sadu, iako je vozio turiste Japance i imao vidno istaknutu japansku zastavu (*Danas*, 16. april, str. 12).

Krajem marta nepoznati počinioci oštetili su Slovački dom i crkvu u Bačkoj Palanci (*Beta*, 30 mart). U isto vreme, u selu Đurđevo, u kome živi dosta Rusina, grupa huligana je na njihovom Domu kulture ispisala uvredljive parole, uklonila ili prefarbala dvojezične nazive ulica i samog mesta i pretukla nekoliko mladića iz tog sela (*Beta*, 1. april). Ove incidente osudio je vojvodanski sekretarijat za manjine ocenivši da se takvi incidenti „očigledno ne mogu sprečiti apelima već adekvatnim delovanjem policije“ (*Beta*, 29. mart).

2.1.2. *Struktura stanovništva u Srbiji i Crnoj Gori.* – Prema rezultatima popisa stanovništva u Srbiji (bez Kosova i Metohije), sprovedenog aprila 2002, Srbija ima 7.498.001 stanovnika od kojih 6.212.832 Srba (82,86%), 293.299 Mađara, 136.087 Bošnjaka, 108.193 Roma, 80.721 Jugoslovena, 70.602 Hrvata, 69.049 Crnogoraca, 61.647 Albanaca, 59.021 Slovaka, 34.576 Rumuna, 25.847 Makedonaca, 20.497 Bugara, 15.905 Rusina, 5.104 Slovenaca, 3.901 Nemaca, 2.588 Rusa, 2.211 Čeha, 1.158 Jevreja, 814 Egipćana, 522 Turaka, 484 Aškalija, 327 Kineza i 293 Cincara (Saopštenje Republičkog zavoda za statistiku, 24. decembar 2003, vidi *Izveštaj 2003*, II.2.1.3).

Krajem septembra 2004, objavljeni su rezultati popisa stanovništva u Crnoj Gori koji je sproveden 31. oktobra 2003. Po tim podacima u Crnoj Gori živi 620.145 stanovnika,³⁷⁸ od kojih je 267.699 ili 43,16% Crnogoraca. Srba ima 198.414 ili 31,99%, a zatim slede Bošnjaci sa 48.184 (7,77%), Albanci sa 31.163 (5,03%), Muslimani sa 24.625 (3,97%), Hrvati sa 6.811 (1,1%) i Romi 2.601 (0,42%). Ustavnu mogućnost da se ne izjasni koristilo je 26.906 stanovnika (4,34%), dok je 1.258 (0,2) stanovnika iskazalo regionalnu pripadnost. (*Pobjeda*, 25. septembar, elektronsko izdanje; *Politika*, 25. septembar, str. 9).

Lideri Albanaca u Crnoj Gori, optužili su sredinom novembra vlasti za umanjivanje broja Albanaca u rezultatima popisa. Jedan od njih, *Ferhat Dinosh*, izjavio je da su prvi rezultati popisa pokazivali da ima 7,1% Albanaca u Crnoj Gori, dok se taj procenat u konačnim rezultatima popisa smanjio na 5,03% (*Dan*, 18. novembar, str. 3).

Aktivisti romske etničke zajednice tvrde da je broj Roma višestruko veći i tvrde da u Crnoj Gori živi 20.470 Roma. Prema njihovim navodima, to je podatak

---

378 U sastav stanovništva ušli su i građani čiji je boravak u inostranstvu kraći od 12 meseci, kao i strani državljani koji u Crnoj Gori borave duže od godinu dana. Za decu do 15. godina, na pitanje o nacionalnoj pripadnosti odgovarali su roditelji, usvojitelji i staratelji.

koji je koristio crnogorski ministar prosvete kada je tražio pomoć međunarodne zajednice za školovanje romske dece (*Vijesti*, 26. februar, str. 7). Predstavnici jedine romske političke stranke u Crnoj Gori, Integracija – republikanska partija, izn eli su podatak da 3.500 Roma nije upisano u matične knjige, pa zato ne mogu da dobiju lična dokumenta i ostvare pravo na obrazovanje, zdravstvenu i socijalnu zaštitu. Troškovi dobijanja državljanstva u Crnoj Gori iznose 54 evra po osobi, a prosečna romska porodica broji 6 do 8 članova. Zbog lošeg ekonomski položaj, Romima je veoma teško da plate ovako visoke administrativne troškove (*Dan*, 15. jul, str. 3).

2.1.3. *Nacionalni saveti*. – Do kraja 2004. godine, nacionalne savete formirali su Mađari, Hrvati, Rusini, Rumuni, Slovaci, Romi, Bunjevci, Ukrajinci, Bugari, Bošnjaci, Grci i Makedonci. Predstavnici nacionalnih saveta su i dalje uključeni u izradu programa za školski predmet *maternji jezik s elementima nacionalne kulture*. Implementirajući Zakon o zaštiti manjina, Vlada Srbije je formirala Savet Srbije z a nacionalne manjine. Prvom odlukom, Savet je Ministarstvu prosvete i sporta prepo - ručio da se što pre uvezu udžbenici za srednje tehničke škole na mađarskom jeziku, kao i udžbenici za veronauku koji su neophodni pripadnicima slovačke nacionalne manjine.³⁷⁹

2.1.4. *Pravo na upotrebu jezika*. – Pored srpskog jezika, koji je službeni jezik na teritoriji Srbije, jedan ili više jezika nacionalnih manjina su u službenoj upot rebi u 36 vojvođanskih opština (od ukupno 44) i u gradu Novom Sadu, dok su dve opštine na jugu Srbije i dve u istočnoj Srbiji utvrdile albanski i bugarski kao službene jezike. Međutim, ovo pravo je samo formalno obezbeđeno u pojedinim opštinama, jer opštinski organi nisu uvek kadrovski i materijalno osposobljeni z a obezbeđivanje ovog prava. U nekim opštinama se nije vodilo računa o potrebama i realnim mogućnostima za implementaciju ovog prava.

Prava pripadnika nacionalnih manjina na javno informisanje na maternjem jeziku se ostvaruje u velikoj meri. U Vojvodini izlazi dnevni list na mađarskom, a većim delom se iz vojvođanskog budžeta finansiraju nedeljnici na mađarskom, slovačkom, rumunskom, rusinskom, hrvatskom i romskom jeziku.

U Skupštini APV, zvanični jezici su pored srpskog, mađarski, rusinski, slo - vački i hrvatski. Uvedena je praksa da poslanici koji se obraćaju na srpskom imaju pravo na petominutno izlaganje, a poslanici manjina, uključujući i one iz hrvatski h stranaka, na duplo dužu minutažu, zbog prevoda (*Večernje novosti*, 18. novembar, str. 5).

U opštinama u kojima je manjinski jezik u službenoj upotrebi uglavnom se postavljaju topografski znaci na jeziku manjina. Trebalo bi učiniti dodatne nap ore u odnosu na obeležavanje imena ulica u oblastima koje u značajnom broju naselja - vaju Rumuni i Hrvati.³⁸⁰

---

379 Vidi više u I.4.13.

380 *Stavovi Savetodavog komiteta o Okvirnoj konvenciji za zaštitu nacionalnih manjina – Mišljenje o SCG, ACFC/OP/I(2003)008, usvojeno na XVIII zasedanju 27. novembra 2003. godine, st. 83.*

2.1.5. *Pravo na obrazovanje.* – U oblasti osnovnog i srednjeg obrazovanja relativno dosledno se poštuju zakonski propisi. U Vojvodini je izgrađen sistem osnovnog obrazovanja na šest jezika i srednjeg na pet. Ne postoji srednje obrazovanje na hrvatskom jeziku. Pokrajinski sekretar za obrazovanje i kulturu, Zolta n Bunjik, izjavio je da je Pokrajinski sekretarijat podržao i otvaranje hrvatske gimnazije, ali je s obzirom na mali broj đaka taj zahtev nerealan (*Večernje novosti*, 18. novembar, str. 5).

Roditelji se dobrovoljno opredeljuju da li žele da njihova deca pohađaju nastavu na maternjem ili na srpskom jeziku. Sledeće tabele pokazuju strukturu osnovnog i srednjeg obrazovanja u Vojvodini u školskoj 2003/2004. godini:³⁸¹

Tabela: Struktura osnovnog obrazovanja u Vojvodini u školskoj 2003/2004. godini

JEZIK NASTAVE	Srpski	Mađarski	Slovački	Rumunski	Rusinski	Hrvatski
Broj opština u kojima se nastava izvodi	45	27	13	9	3	1
Broj škola u kojima se nastava izvodi	326	78	18	18	3	4
Broj odeljenja	6946	978	170	94	37	5
Broj učenika	155.817	18.525	3382	1523	693	72

Tabela: Struktura srednjeg obrazovanja u Vojvodini u školskoj 2003/2004. godini

JEZIK NASTAVE	Srpski	Mađarski	Slovački	Rumunski	Rusinski
Broj opština u kojima se nastava izvodi	39	12	2	2	1
Broj škola u kojima se nastava izvodi	115	35	2	2	1
Broj odeljenja	2634	297	13	8	4
Broj učenika	72.000	6783	341	187	67

Van Vojvodine, pripadnici bugarske manjine su u mogućnosti da slušaju nastavu na svom jeziku u tri osnovne škole, dok u Bosilegradu postoji i srednja

381 *Informacija o osnovnom obrazovanju i vaspitanju učenika sa posebnim osvrtom na obrazovanje pripadnika nacionalnih manjina u AP Vojvodini u školskoj 2003/2004. godini*, Pokrajinski sekretarijat za obrazovanje i kulturu, maj 2004.

škola. U Dimitrovgradu se nastava izvodi na srpskom jeziku, ali su organizovani dodatni časovi maternjeg jezika s elementima nacionalne kulture za učenike bugarske nacionalnosti. U južnom delu Srbije, u Bujanovcu i Preševu, na teritoriji gde žive pripadnici albanske manjine nastava na njihovom jeziku je organizovana u više od deset osnovnih škola, dok postoje 3 srednje škole u kojima se nastava izvodi dvojezično ili na albanskom nastavnom jeziku.

Probleme na relaciji Bošnjaci i srbijanske vlasti izazvala je odluka lokalnih vlasti u sandžačkim opštinama da se u osnovnim školama nastava odvija na bosanskom i da se on, zajedno sa elementima nacionalne kulture i tradicije, izučava kao izborni predmet u prva dva razreda (*Večernje novosti*, 29. oktobar, str. 8). Srbijansko ministarstvo prosvete je u novembru saopštilo da je ta odluka nezakonita i istaklo da bosanski jezik ne postoji (*Politika*, 11. novembar, str. 9). Matica Bošnjaka Sandžaka je to ocenila kao pokušaj da se ugrozi opstanak bošnjačke manjine u Srbiji i Crnoj Gori (*Večernje novosti*, 13. novembar, str. 6). Misija OEBS-a u Srbiji i Crnoj Gori se oglasila 15. novembra negirajući tvrdnje da ona podržava zahteve za uvođenje bosanskog jezika u škole u Sandžaku. U saopštenju se navodi da Misija OEBS-a podržava uvođenje izbornog predmeta „Maternji jezik i elementi nacionalne kulture“ za učenike bošnjačke nacionalne manjine, u skladu sa zakonom Srbije, ali ne i uvođenje bosanskog jezika u škole. Misija ne želi da učestvuje u diskusijama o specifičnostima bosanskog narečja, niti narečja kojim se služe Bošnjaci i druge zajednice u Sandžaku, već smatra da ovo pitanje treba ostaviti lingvistima. Misija na kraju podvlači da se od države očekuje da poštuje međunarodne standarde iz konvencija koje je potpisala, a da to u sferi obrazovanja podrazumeva i njihovo pravo da uče o svojoj istoriji, tradiciji i kulturi (*Saopštenje za medije Misije OEBS u SCG*, 15. novembar). Krajem decembra, Ministarstvo prosvete donelo je odluku da bosanski jezik bude uveden kao izborni predmet u prvom i drugom razredu osnovne škole. Odluka je doneta na predlog Saveta za nacionalne manjine Srbije (*Tanjug*, 27. decembar).

U okviru višeg i visokog obrazovanja, nastava na mađarskom jeziku se izvodi u Višoj tehničkoj školi u Subotici, višim školama za obrazovanje vaspitača u Subotici i Novom Sadu, Ekonomskom i Građevinskom fakultetu u Subotici, odeljenju somborskog Učiteljskog fakulteta u Subotici i delom na Akademiji umetnosti u Novom Sadu (odsek gluma na mađarskom jeziku). Na Filološkom fakultetu u Beogradu i/ili Novom Sadu, postoje katedre za jezike i književnost nacionalnih manjina: mađarski, rumunski, rusinski, bugarski, albanski, slovački, ukrajinski i turski.

Na Univerzitetu u Podgorici otvoren je, početkom juna, odsek za školovanje albanskih učitelja. On je nastao posle odbijanja Albanaca da prihvate otvaranje ovakvog odseka na Filozofskom fakultetu u Nikšiću (*Dan*, 10. jun, str. 11).

Ministarstvo prosvete Crne Gore je objavilo da u osnovnu školu ide 1.066 Roma, ali tek svaki deseti đak ove etničke zajednice i završi tu školu (*Dan*, 23.

februar, str. 11). Prema istom izvoru, 76% romske dece u Crnoj Gori je nepismeno (*Vijesti*, 5. novembar, str. 22), dok je u ukupnoj ženskoj populaciji taj procenat iznosi 80 (*Dan* 19. novembar, str. 11). Romski centar za strategiju, razvoj i demokraciju saopštio je da samo 18% Roma ima stalan posao, kao i da se preko 30% romske populacije izdržava sakupljanjem sekundarnih sirovina (*Dan*, 19. novembar, str. 11). Prema podacima Demokratskog romskog centra, 96% Roma u Crnoj Gori živi na granici siromaštva (*Dan*, 22. decembra, str. 10).

2.1.6. Diskriminacija manjina po ostalim osnovama. – Ministarstvo zdravlja Srbije je diskriminisalo građane starije od 60 godina odlukom o lekovima koji se dobijaju na recept. Po toj odluci, oni koji su oboleli od raka a prešli su tu starosnu granicu, gube prava na lečenje citostaticima o trošku države. Treba pomenuti da ta terapija košta mesečno oko 1.000 evra i da je prosečna plata u Srbiji oko 200 eura (*Vreme*, 22. jul, str. 4). Nakon burne reakcije javnosti i nevladinih organizacija, Ministarstvo zdravlja je objasnilo da za odluku o upotrebi citostatika nisu uopšte bitne godine već „tip tumora“ i proširilo listu za još 15 lekova ove vrste (*Tanjug*, 29. jul; *Danas*, 30. jul, str. 12 i *Večernje novosti*, 3. avgust, str. 3).

Nacionalistička organizacija „Obraz“ je u julu započela kampanju protiv homoseksualaca pod nazivom „Bolje sprečiti nego lečiti“. Na plakatima iz te kampanje otvoreno se poziva na diskriminaciju „homoseksualaca i drugih neblagoslovenih bića“ koji su pokazatelj onoga što nam „nudi Evropa, Novi svetski poredak i Soroševu otvoreno građansko društvo“ (*Beta*, 21. jun i *Danas*, 30. jul, str. 8). U drugoj polovini novembra u Podgorici je napadnut gej aktivista Atila Kovač. Policija je sprečila fizički obračun fudbalskih navijača sa Kovačem. U tom incidentu su povređena dva policajca i privedena tri napadača (*Vijesti*, 20. novembar, str. 9).

2.2. Pravo na život

U periodu do promena 2000. godine mnogo češće se ugrožavalo pravo na život nego u ovoj godini, ali se uočava da se postupci koji se tiču povreda prava na život veoma sporo procesuiraju. U prethodne dve godine pokrenute su istrage, a odmah posle toga počela suđenja za ratne zločine i ubistva visokih državnih funkcionera. U periodu 2001–2003. su sprovedene istrage ozbiljnih kršenja prava na život učinjenih ranijih godina i efektivno se radilo na iskopavanju i obdukciji tela iz masovne grobnice u Batajnici, ali tokom 2004. nije uočen progres u pronalaženju i kažnjavanju počinioca ovih teških krivičnih dela.

Ocenjujući poštovanje PGP u SCG, Komitet za ljudska prava je izrazio zabrinutost zbog nekažnjavanja odgovornih za ozbiljna krivična dela i zločine tokom devedesetih i posle promena 2000. i žaljenje zbog toga što se ne sprovodi adekvatna istraga koja bi dovela do pronalaženja i kažnjavanja počinioca imajući u vidu